

Цветаєва О. В.,*кандидат наук соціальних комунікацій,
доцент кафедри іноземних мов**для інженерно-технічних та природничих спеціальностей
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара***Знанецька О. М.,***кандидат психологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов**для інженерно-технічних та природничих спеціальностей
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара*

БЕЙСБОЛЬНІ ІДИОМИ В ПОВСЯКДЕННОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ МОВЛЕННІ ТА ЇХНІЙ ПЕРЕКЛАД

Анотація. Пропонована стаття присвячена дослідженню сталих виразів (ідіом), що перейшли із спортивного лексикону в повсякденну мову. Актуалізується проблема термінологічного інструментарію фразеології. На матеріалі американської суспільно-політичної преси пропонуються варіації перекладу ідіом з англійської мови на українську.

Ключові слова: ідіоми, сталий вираз, фразеологізм, переклад, спортивний лексикон, публіцистичне мовлення.

Виклад основного матеріалу. Ідіома є фразеологічною одиницею мови. Проблеми фразеології досить добре вивчені. Родоначальником теорії фразеології вважають швейцарського лінгвіста Шарля Баллі за його істотний вплив на розвиток сучасної фразеології. Розробка й обґрунтування теоретичних основ фразеології пов'язані з іменами Н. М. Амосової, В. В. Виноградова, Б. О. Ларіна, М. Маккарті, С. І. Ожегова, Є. Д. Поливанова та ін. Дослідницьку роботу продовжили такі відомі сучасні фразеологи, як: О. М. Бабкін, І. К. Білодід, М. А. Жовтобрюх, І. Г. Чередниченко та ін.

Незважаючи на велику кількість досліджень в рамках фразеології і, як вважається, достатнє напрацювання теоретичної бази стосовно розмежування одиниць, що складають предмет вивчення фразеології, все ще існує велика різноманітність визначень і критеріїв класифікації. Це ускладнює консолідацію систематичного і наукового дослідження цієї теми.

Предметом дослідження фразеології є фразеологічні одиниці певної мови або групи мов. Це поняття було вперше використано Шарлем Баллі (С. Bally), видатним французьким лінгвістом, у книзі «*Traité de stylistique française*» у 1909 році. Серед радянських учених першим вважається російський літературознавець і мовознавець В. В. Виноградов у книзі «*Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины*» у 1946 році.

Різноманітність термінології для опису певного фразеологічного явища суттєво ускладнюють спроби класифікації. Зовнішні ознаки, що визначають певну категорію фразеологічних одиниць, пов'язані з формою, установленим порядком елементів, неможливістю їхнього поділу,

неможливістю заміни одного елементу та неподільності їхньої конструкції тощо. Внутрішні ознаки пов'язані з тим, що фразеологічна одиниця втілює акт унітарного мислення, можливість замістити поєднання слів одним словом, еквівалентним за змістом; забуття сенсу складових елементів фрази, омонімічну віддаленість від відповідних вільних сполучень. Терміни, що використовуються для того, щоб позначити в фразеологічну одиницю, що отримали найбільшу увагу в лінгвістичній літературі, були «фразеологізми» й «ідіоми». Іноді навіть нечітке розходження між цими двома термінами та їхнє паралельне використання з тим же значенням є звичайною практикою. У літературі, присвяченій фразеології, різні терміни, як: ідіома, фразеологізм або слово-група часто використовується для позначення одного й того ж поняття. Термін «фразеологізм» є більш загальноживаним в українських або російських учених, а «ідіома» дуже розповсюджена в працях європейських та американських лінгвістів.

На думку І. К. Білодіда, «фразеологічною одиницею називають лексико-граматичну єдність двох і більше нарізно оформлених компонентів, граматично організованих за моделлю словосполучення чи організованих за моделлю словосполучення чи речення, яке, маючи цілісне значення, відтворюється в мові за традицією, автоматично» [20, с. 334].

О. Шахматов називав фразеологізми «нерозкладними сполуками, які складаються з двох або кількох слів, становлять собою граматичне ціле, але виступають у такій формі, що виключає можливість визнати їх взаємну залежність і не дає також можливості визнати яке-небудь із них самостійним членом речення» [23, с. 106].

В російсько-англійському фразеологічному словнику, складеному професором кафедри слов'янських мов Університету штату Нью-Йорк у м. Олбані Софією Лубенською, пропонується наступне визначення: «Фразеологізм інтерпретується як залежне поєднання двох або більше слів, які взаємодіють як смислове ціле. У більшості випадків значення фразеологізмів не можуть бути передбачуваними з сенсу складових» [20].

В. Макморді в своїй книзі «Ідіоми англійської мови та їх вживання» дає таке визначення ідіоми: «*We can say that an idiom is a number of words which, taken together, mean*

something different from the individual words of the idiom when they stand alone). («Ми можемо сказати, що ідіома – це кількість слів, які, взяті разом, означають щось відмінне від окремих слів ідіоми, коли вони стоять поодиноці») [12, с. 4].

Розамунд Мун у своїй книзі стійких виразів та ідіом в англійській мові визначає ідіому як «неоднозначний термін, що використовується в суперечливих відносинах. У роботі або загальному вжитку ідіома має два основних значення. По-перше, ідіома є окремим засобом вираження в мові, музиці, мистецтві і так далі, яка характеризує людину або групу. По-друге (і набагато рідше в англійській мові), ідіома є окремим лексичним словосполученням або фразовою лексемою, властивою мові». («*An ambiguous term, used in conflicting ways. In lay or general use, idiom has two main meanings. First, idiom is a particular means of expressing something in language, music, art, and so on, which characterizes a person or group. Secondly (and much less commonly in English), an idiom is a particular lexical collocation or phrasal lexeme, peculiar to a language*») [14, с. 3].

Мона Бейкер у своїй книзі «*Іншими словами*» відрізняє ідіому від словосполучення за прозорістю значення. Цитуючи Мону Бейкер, ідіоми – це “*frozen patterns of language which allow little or no variation in form and often carry meanings which cannot be deduced from their individual components*” («сталі зразки мови, які мають практично незмінну форму і часто несуть значення, які не можуть бути виведені з їхніх окремих компонентів») [1, с. 63].

Необхідно визначити, що означає «використовувати ідіому». Під «використанням» мається на увазі розпізнавання (переклад) ідіом в усній і письмовій мові, стилістично, семантично і граматично правильне вживання їх у контексті.

Для якісного перекладу ідіоми необхідним є фундаментальне володіння різними перекладацькими стратегіями для різних видів текстів, тобто, перекладач повинен бути майстром перекладу. Також невід’ємним є знання ідіом як в мові-джерелі, так і в цільовій мові. Знаючи структуру і лексичні одиниці обох мов та їхні особливості, процес перекладу можливо зробити коректним і правильним.

Як зазначив британський науковець П. Ньюмарк: «У перекладі ідіом ідіоматичною мовою особливо важко поєднати еквівалентність значення з еквівалентністю частоти» («*in translating idiomatic into idiomatic language, it is particularly difficult to match equivalence of meaning with equivalence of frequency*») [16, с. 28]. Він вважає, що основні проблеми, з якими перекладач стикається, не граматичні, а лексичні, тобто, слова, словосполучення та сталі фрази або ідіоми.

М. Девіс згадує ряд проблем при перекладі ідіом і сталих виразів:

- упізаваність;
- відсутність еквіваленту в мові перекладу;
- використання ідіоми в початковому тексті як в буквальному, так і в ідіоматичному сенсі водночас;
- різниця між контекстом і використанням у вихідній і цільовій мовах [5, с. 193].

М. Бейкер вважає, що «основні проблеми, які ідіоматичні та сталі вирази представляють в перекладі, відносяться до двох основних напрямів: здатність розпізнавати

та інтерпретувати ідіому правильно, і труднощі в передачі різних аспектів значення, які ідіома або сталий вираз переносять в цільову мову («*the main problems that idiomatic and fixed expressions pose in translation relate to two main areas: the ability to recognize and interpret an idiom correctly and the difficulties in rendering various aspects of meaning that an idiom or a fixed expression conveys into the target language*») [1, с. 65].

Неприпустима пастка для перекладачів – перекладати ідіоми буквально. Переклад ідіоми «слово в слово» часто не має жодного сенсу або навіть іноді буває смішним.

З цим твердженням погоджується Джеймс Нолан: «Найбільш поширена помилка, яку слід уникати – не визнавати образну або ідіоматичну мову і перекладати її в буквальному сенсі» («*The most common pitfall to be avoided is not recognizing figurative or idiomatic language and translating it literally*») [17, с. 67].

Підсумовуючи вищесказане, ми вважаємо, що найбільш вдала стратегія перекладу ідіом будь-якої мови загалом і англійської зокрема, – це добір аналогічної ідіоми зі схожим значенням в мові перекладу.

Надзвичайно популярна в Америці, але незрозуміла багатьом українцям гра в бейсбол збагатила англійську мову сталими виразами, які миттєво перейшли з площини спорту в лексику щоденного вжитку, бізнесу та політики. Далі наводимо декілька прикладів бейсбольних ідіом, варіанти їхнього перекладу та приклади трансформацій в інші сфери вжитку.

Ballpark – «бейсбольний стадіон». Вперше цей термін з’явився в Оксфордському словнику (*Oxford English Dictionary*) в 1960 році з додатковим значенням «приблизна оцінка», а в 1963 році цей словник додав значення «сфера діяльності або впливу».

«*They said Itanium would never be their fastest 32-bit processor, but it would be in the ballpark ...*, – Brookwood said» [19]. – «Вони сказали, що Ітаніум ніколи не буде їхнім надшвидкісним 32-бітним процесором, але це була приблизна оцінка ...», – сказав Бруквуд.

«*Patrick Wiles, a vice president of First Pioneer Farm Credit in Riverhead, said the ‘ballpark figure’ for prime vineyard land on the North Fork is \$50,000 to \$60,000 an acre, assuming the development rights have been sold*» [9]. – «Патрік Вайлс, віце-президент First Pioneer Farm Credit в Ріверхед, сказав, що «приблизна цифра» для найкращих земель для виноградників на Норт-Форк становить \$50000 до \$60000 за акр, припускаючи, що права на будівництво вже були продані».

Bean ball (throw a bean ball). У бейсболі – це атака противника, направлена в його голову, навмисний кидок м’яча по голові. У політиці це може бути словесна образа чи політика, що спрямована на суттєву кривду або ушкодження опонента. Еквівалент української ідіоми можна запропонувати «кинути камінь у город».

«*Senator Jim Bunning Throws Bean ball at America’s Unemployed*» [10]. – Заголовок: «Сенатор Джим Баннінг скривджує американських безробітних».

Brush-back. У бейсболі – прізвисько для будь-якого пітчера (гравця), призначеного для встановлення його команди у внутрішній частині зони страйку; у повсякденній мові – спроба підірвати вплив і владу або загрожувати словесно.

«*The Washington Times' George Archibald reports that Gerald A. Reynolds, assistant secretary for civil rights in the Department of Education, has sent a long overdue brush-back letter to college and university officials concerning their odious and oppressive campus speech codes*» [11]. — У «Вашингтон таймс» Джордж Арчибалд повідомляє, що Джеральд А. Рейнольдс, помічник секретаря з громадянських прав в Департаменті освіти, направив давно назрілий погрозовий лист до чиновників коледжів й університетів щодо їхніх одіозних і репресивних обмежень свободи слова в кампусах».

Bush-league – від бейсбольного терміна для друго-сортної бейсбольної ліги. Оксфордський словник (*Oxford English Dictionary*) в 1914 році додав значення «аматорський, безхитрісний, непрофесійний».

«*Kinsley, who does come off as the stereotypical Los Angeles-hating East Coast wonk, said recently that because L.A. is the second biggest city in the country, it's really bush league to care about where the writers are from*» [18]. – «Кінслі, який насправді відомий як стереотипний Лос-Анджелес-ненавидячий зубрила Східного узбережжя, недавно заявив, що, оскільки ЛА є другим за величиною містом в країні, це дійсно не професійно перейматися тим, звідкіль походять письменники».

Cleanup-hitter – працівник, найманий для вирішення проблем або керування командою. У бейсболі – це найчастіше гравець, який є кращим в команді відбиваючим і відбиває за списком 4-тим. Завдання перших трьох зайняти бази (завантажити їх), а після виходить «cleanup-hitter» і своїм ударом розчищає бази. Еквівалентом цього виразу може бути запозичений неологізм «кризис-менеджер», професія, що нещодавно з'явилась в Єдиному тарифно-кваліфікаційному довіднику робіт і професій робітників.

Referring to President George W. Bush: «*There is a reason he is the current president and it is not just because of his Daddy or money – I think he makes a pretty solid cleanup hitter for the Republican Party and brought home the points made during the previous 4 days of the convention*» [3]. Посилаючись на президента Джорджа Буша: «Існує причина, чому він є нинішнім президентом, і це не тільки через його Тата чи гроші – я думаю, що він стає досить твердим стрес-менеджером для Республіканської партії і запроваджує зауваження, зроблені в ході попередніх 4 днів з'їзду».

Cover one's bases – забезпечення безпеки. У бейсболі захисник охоплює базу, стоячи поряд з нею, унеможливаючи її досягнення. У бізнес лексиці це означає «необхідність готуватися до кожної випадковості». За необхідності еквівалентного перекладу, можливе вживання фрази «будь готовий – завжди готовий».

«*Arson investigators sifted through the rubble of an Air-dry Stud barn today, but failed to determine the cause of a fire that killed 15 thoroughbred broodmares and yearlings Saturday night. The horses were worth more than \$1 million, according to Brereton Jones, owner of the 3,000-acre (12 km²) stud farm. 'We do not have any reason to believe it was arson, but you just want to be sure you cover all the bases,' he said*» [13]. – «Слідчі по підпалу сьогодні дослідили уламки в конюшні Ейдрі Стад, але не змогли визначити причину пожежі, яка згубила 15 породистих племінних кобил і молодняк в суботу ввечері. Коні коштували понад \$1 млн, як

зназначив Бреретон Джонс, власник 3000-акрового (12 км²) кінного заводу. «Ми не маємо жодної підстави думати, що це був підпал, але просто хочеться бути впевненими, що ми врахували і передбачили все», – сказав він».

Curve, curveball – сюрприз, часто повністю і абсолютно несподіваний, і, як правило, неприємний. Кручений м'яч – це кидок у бейсболі, щоб обдурити баттера (відбиваючого).

«*Because of my personal story, I'm very interested in illness. One thing we discovered as a family is that when you're thrown a curveball like cancer or multiple sclerosis, often people do not know what to do first*» [4]. – «Через мою особисту історію я дуже зацікавлений в хворобі. Єдине, що ми виявили, як сім'я, є те, що, коли ви потрапляєте у такий несподіваний гаплик, як рак або розсіяний склероз, часто люди не знають, що робити в першу чергу».

Double header – «з корабля на бал». Два конкурси (або подібні заходи), що відбуваються в той же день з тими ж учасниками.

«*The city's three mayoral candidates finished Wednesday's political double header with a debate at First Congregational United Church for Christ. ...*» [6]. – «Три кандидати в мери міста закінчили у середу подвійні політичні дебати на Першій Конгрегаціоналістській Об'єднаній церкві Христа ...»

Extra innings – додатковий час, відведений для того, щоб «розірвати Гордіїв вузол» або врегулювати проблему. В основній бейсбольній лізі це означає вихід за межі стандартного часу в дев'ятому таймі в грі.

«*Microsoft, Yahoo Game Going Into Extra Innings?*» [15]. – Заголовок «Гри Майкрософт, Яку переходять у додатковий час?»

First base – перший крок. У бейсболі нападник сподівається досягти першої бази, а потім продовжити навколо другої і третьої баз, поки він не досягне «дому». У міжособистісних стосунках це людина, яка не може дістатися до першої бази з іншою людиною, не в змозі досягти первісної мети або встановити відносини.

A kiss might be first base in a romantic relationship (Пощунок може бути першим кроком у романтичних стосунках).

Getting an appointment with a potential customer might be first base in a business transaction or negotiation (Домовленість про зустріч з потенційним клієнтом, можливо, є першим кроком до ділової угоди або переговорів).

First inning or early innings – неважливі події або початковий етап. Гра в бейсбол, як правило, триває 9 подач і, зазвичай, перші три подачі не визначають результат гри.

«*Geithner: Tax reform debate in 'first inning'*» [2] (Заголовок: «Гейтнер: дебати про податкову реформу на початковій стадії»).

«*Early Innings of a Banking Recovery*» [7] (Заголовок: «На початку банківського відновлення»).

Hardball, play hardball – бути жорстким або діяти агресивно. У спортивному вокабулярі це поняття виникло внаслідок порівняння м'ячів у бейсболі та софтболі.

«*I think this is just tough bargaining,*» said Deborah Wardwell of Dain Bosworth Securities. «*It seems to suggest hardball tactics.*» [8] («Я думаю, що це просто жорсткий торг, – сказала Дебора Вардвел із Дейн Босворт Сек'юрітіз. – Це, здається, застосування жорсткої тактики»).

Висновки. Ідіоми висвітлюють унікальність і своєрідність мови та культури, в якій вони виникли, а тому для їхнього перекладу необхідно уважно визначити стилістику тексту і, намагаючись знайти ідіоматичний вираз в українській мові, якщо це можливо, перекласти їх згідно оригінального стилю. Перспективи подальших досліджень із зазначеної проблематики полягають у поглибленому вивченні багатогранної природи ідіом.

Література:

1. Baker M. In Other Words [Electronic resource]. – Access: <http://www.docdroid.net/9ai3/in-other-words-by-mona-baker.pdf.html>.
2. Becker B. Geithner: Tax reform debate in 'first inning' [Electronic resource]. – Access: <http://thehill.com/policy/finance/140619-geithner-tax-reform-debate-in-first-inning>.
3. Bush Jr.'s Skeleton Closet [Electronic resource]. – Access: <http://www.realchange.org/bushjr.html>.
4. Chu J. 10 Questions for Meredith Vieira [Electronic resource]. – Access: <http://time.com/>.
5. Davies M. G. Multiple voices in the translation classroom: Activities, tasks and projects [Electronic resource]. – Access: <http://www.translationdirectory.com/articles/article1739.php>.
6. Edwards A. San Bernardino mayoral candidates debate again [Electronic resource]. – Access: http://www.contracostatimes.com/california/ci_13614975?Nclick_check=1.
7. Frearson D. Early Innings of a Banking Recovery [Electronic resource]. – Access: <http://pragcap.com/the-early-earnings-of-a-bank-recovery>.
8. Freudenheim M. Bristol-Myers Won't Renew Hauser Pact [Electronic resource]. – Access: <http://www.nytimes.com/1993/08/14/business/company-news-bristol-myers-won-t-renew-hauser-pact.html>.
9. Goldberg H. G. Chilean Wines [Electronic resource]. – Access: <http://topics.nytimes.com/top/reference/timestopics/subjects/w/wines/chile/index.html>.
10. Lerner M. Thoughts on an Autistic Child's Murder [Electronic resource]. – Access: <http://www.thefastertimes.com/author/cammiecmgovern/>.
11. Limbaugh D. Targeting speech codes on campus [Electronic resource]. – Access: <http://www.washingtontimes.com/news/2003/aug/18/20030818-085538-7222r/?page=all>.
12. Mc Mordie W. English Idioms and How to Use Them [Electronic resource]. – Access: www.twirpx.com/file/456044/.
13. Midway K. Sports News Briefs; Fatal Barn Fire Still a Mystery [Electronic resource]. – Access: <http://www.nytimes.com/1985/01/07/sports/sports-news-briefs-fatal-barn-fire-still-a-mystery.html>.
14. Moon R. Fixed expressions and idioms in English: a corpus-based approach [Electronic resource]. – Access: <http://www.birmingham.ac.uk/documents/college-artslaw/corpus/conference-archives/2011/abs-85.pdf>.
15. Morphy E. Microsoft, Yahoo Game Going Into Extra Innings [Electronic resource]. – Access: <http://www.ecommercetimes.com/story/62892.html>.
16. Newmark P. A Textbook of Translation [Electronic resource]. – Access: <http://carynannerisly.wikispaces.com/file/view/A+Textbook+of+Translation+by+Peter+Newmark.pdf>.
17. Nolan J. Professional interpreting in the real world [Electronic resource]. – Access: <http://www.worldcat.org/title/interpretation-techniques-and-exercises/oclc/500943830>.
18. Seipp C. Afflict The Comfortable National Review [Electronic resource]. – Access: <http://www.nationalreview.com/articles/214000/afflict-comfortable/catherine-seipp>.
19. Shankland S. Intel plans Itanium course correction [Electronic resource]. – Access: <http://query.nytimes.com/>.
20. Білодід І. К. Сучасна українська літературна мова: У 5т. – К. : Наукова думка, 1973. – Т. 4. – С. 331-436.
21. Лубенская С. И. Большой русско-английский фразеологический словарь. – М. : АСТ-Пресс, 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <https://books.google.com.ua/books?id=1VGwAQAAQBAJ&pg=PR6&lpg=PR6&dq=лубенская+с.и.+русско-английский+фразеологический+словарь&source=bl&ots>.
22. Фразеологічний словник української мови [Текст]: словник. Кн.1 / Акад. наук України; Ін-т укр. мови; укл. В. М. Білоноженко. – Київ: Наукова думка, 1993. – 528 с.
23. Шахматов А. А. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке. – М., 1967. – 368 с.

Цветаева Е. В., Знанецкая Е. Н. Бейсбольные идиомы в повседневной публицистической речи и их перевод

Аннотация. Предлагаемая статья посвящена исследованию устойчивых выражений (идиом), перешедших из спортивного лексикона в повседневную речь. Актуализируется проблема терминологического инструментария фразеологии. На материале американской общественно-политической прессы предлагаются вариации перевода идиом с английского языка на украинский.

Ключевые слова: идиомы, устойчивое выражение, фразеологизм, перевод, спортивный лексикон, публицистическая речь.

Tsvetaeva O., Znanetska O. Baseball idioms in everyday social and political language and their translation

Summary. The proposed article is devoted to the study of set expressions (idioms) transformed from sports vocabulary to everyday language. The features and variations of idioms translation from English into Ukrainian are analyzed on the material of American social and political press.

Key words: idioms, set expressions, phrase logical unit, sports vocabulary, translation, language of journalism.